

106153

Paul Engstad

Krigen vi aldri kan glemme

Norge 9. april – 9. juni 1940

Tiden Norsk Forlag

Innhold

Forord	7	Narvik	40
Forspillet	9	De andre havnebyene	42
Lebensraum	9	Administrasjonsrådet	43
Aksemaktene	10	Episoder	45
Polen	10	Britene	47
Norge	11	Sjømennene – Nortraship	50
Pressetøker	12	Gulltransporten	52
«Altmark»-saken	12	Østlandet	54
Operasjon «Weserübung» ..	14	Valdres	57
Opptakten	15	Vestlandet	58
Der Kampf ist schon im		Sør-Norge tapt	61
Gange»	17	Vinjesvingen	62
«Blücher»	20	Hegra	62
Stortinget	23	«I dag står flaggstangen naken»	63
Quisling	29	Vestfronten	64
«Kongens Nei»	32	Narvik gjenerobres	66
Mobiliseringen	34	Demarkasjon eller eksil	72
De militære lederne	36	Dette folk vil ikke dø	76
Ruges plan	37	Tapene	78
Midtskogen	38	Litteratur	79

Stortinget

Tyske vakter utenfor Stortinget.
(Foto: NTB.)

Stortingspresident Carl J. Hambro sov tungt natt til 9. april. Det hadde vært hektiske døgn forut. Hans kone hadde stort strev med å få ham opp da flyalarmen gikk, han trodde først det bare var en prøve. Men så handlet Hambro. Han ga instruks til Stortingets personale om at det måtte bli gitt beskjed til alle stortingsrepresentantene om at et tog ville gå til Hamar kl. 07.15 fra Østbanestasjonen. Hambro satte seg i kontakt med regjeringen, og det var enighet om at også regjeringen og kongefamilien skulle følge samme tog.

Da toget kom til Lillestrøm, ble det beskyttet av tyske fly. De kongelige og de øvrige passasjerene søkte dekning, men etter en tid kunne toget fortsette videre.

To tredjedeler av stortingsrepresentantene var til stede da møtet ble satt i Festivitetslokalene på Hamar 9. april kl. 12.30. Det varte en time. Utenriksministeren ga en redegjørelse om situasjonen, og det var et kort ordskifte. Det var enighet om å komme sammen igjen noe senere på dagen, blant annet for at regjeringen skulle få holde møte, og for

OPPROP!

Jeg er fatt overdratt opgaven å sikre Norges land mot angrep fra Vestmaktens side. Den norske regjering har avslått flere tilbud om samarbeide. Det norske folk må nu selv bestemme over sitt fedrelands skjebne.

Blir opprovet etterkommet, som det med stor forståelse blev gjort av det danske folk, som befant sig i samme situation, vil Norges land bli spart for krigens redsel.

Blir det i det motstand, og tilbakevises handen som rekkes frem i vennskapelig hensikt, ser jeg mig tvungen til å gå frem med de skarpeste og hensynsloseste midler for å bryte motstanden. For frigtetten kommer den som understøtter den av den flyktede forhenværende regjering.

Skudd mobiliseringsordre eller utsprei falske rykter!
Skudd blir enhver sivil person som blir patruljet med vapen i hånd!

Skudd blir den som ødelegger anlegg som telen-trafikken og etterretningsvesenet eller kommunale innretninger!
Skudd blir den som anvender krigsmidler som står i strid med folkeretten (dum-dum)!

Den i mange kamper seirvise tyske hær, det store og mektige flyvevapen og krigsmarinen måstar for å den mit opprop blir gjennomført.

Den tyske øverstkommanderende
von FALKENHORST
General der Infanterie.

«SKUTT BLIR DEN SOM . . .» Dette uhyggelige oppropet ble slått opp på tavler og stolper i aprildagene. (Foto: NTB.)

at gruppeførerene kunne få konferere med sine partigrupper.

I pausen oppsøkte de kongelige stortingspresident Hambro og meddelte at statsministeren overfor Kongen hadde stilt regjeringens plasser til rådighet for Hans Majestet. Stortingspresidenten svarte Kongen at det ville være best om regjeringen fortsatte. Det var umulig for landet å ha svevende regjeringsforhold under de rådende omstendigheter.

Stortingsmøtet ble satt kl. 18.30 om ertmiddagen. Da var det bare åtte representanter som manglet. Stortingspresidenten meddelte hva han hadde sagt til Kongen om regjeringsforholdene. Hambro henstilte til regjeringen å fortsette, og da det ikke kom noen innvending, anså han det for vedtatt. Både statsministeren, utenriksministeren og forsvarsministeren, som da var kommet til stede, hadde ordet. Det ble meddelt at tyskerne hadde nådd Jess-

heim på vei mot Hamar for å ta Konge, regjering og Storting til fange. Møtet ble derfor hevet kl. 19.40. Et tog sto klart for å dra til Elverum.

Forvirringen var stor. Statsministerens sekretær hadde kjørt uten å sørge for bilskyss for sin sjef. Statsministeren forsøkte å haike, men uten hell. Fabrikkeier Mustad stilte sin bil til rådighet. «Uten hans imøtekommenhet hadde jeg visstnok blitt på Hamar til tyskerne kom,» skriver statsminister Nygaardsvold i sine memoarer.

På Elverum ble et stortingsmøte satt kl. 21.20 i folkehøgskolens gymnastikksal. Regjeringen ble her meddelt Stortingets tillit, men samtidig ble det vedtatt å utvide regjeringen med ett medlem fra Høyre (Sven Nielsen), ett fra Venstre (Johan Ludwig Mowinckel) og ett fra Bondepartiet (Jakob Vik, som for øvrig gikk ut av regjeringen 2. mai).

Ambassadør Bräuer hadde meddelt at han ønsket nye forhandlinger. Han

krevde full underkastelse under tyskerne og at Vidkun Quisling skulle godkjennes som landets statsminister. Ikke minst det siste kravet styrket motstandsviljen i en vanskelig og uklar situasjon. Stortinget vedtok på Elverum-møtet at utenriksministeren, Ivar Lykke (H), Jon Sundby (B) og Johan Ludwig Mowinckel (V) skulle følge Kongen til møtet med ambassadør Bräuer.

Stortingspresident Hambro, som hele tiden hadde vært nøye med å følge Grunnlovens bestemmelser når det gjaldt stortingsmøtene, ante at det kunne bli vanskelig å samle Stortinget på en tid. Han foreslo derfor en fullmakt til regjeringen til å «treffe de avgjørelser og beføyelser på Stortingets og Regjeringens vegne; som må ansees for på-

krevet av hensyn til landets sikkerhet og fremtid», inntil Stortinget kunne innkalles til neste ordinære møte. Det ble faktisk ikke stemt over forslaget, som er blitt kalt «Elverumsfullmakten». Den fikk utvilsomt stor betydning, idet regjeringen dermed hadde fullmakt til å opptre på landets vegne inntil normale tilstander igjen fikk råde.

Stortingsmøtet ble avsluttet ved at Stortingets medlemmer fulltonig og sterkt beveget uttalte:

«Gud signe vårt dyre fedreland.»

Deretter stemte stortingsrepresentantene i to vers av «Ja, vi elsker». Den ble «sunget under meget sterk bevegelse. Få øyne var tørre», heter det i referatet fra Norsk Telegrambyrå.

Til høyre: Vidkun Quisling. (Foto: NTB.)

ELVERUMSFULLMAKTEN

Av 1940, den 9 april forordne Stortinget
sitt møte på Elverum.
Lest. Høll beslutning over for det kede
Som for andrings uløst til sammen
med utenriksministeren - særskilt
å drøfte med de lyske myndigheter
en særskilt komité, blev oppnevnt
Lykke, Mowinckel og Sundby.
Regjeringen ble gitt befullmektet
til å opprettholde av sine forord-
ninger statsrådet, og presidenten
gikk ut på at deri også
ligger en befullmektet til å slutt
til pådytlet de nødvendige forsyninger.
Presidenten gikk videre ut på at
Stortinget gir regjeringen en
general fullmakt til. imidlertid
det kede punkt kommer at
forordningskopet i særskilt be-
neelse med regjeringen inn-
kaller Stortinget til møte igjen
å utvise rikets anliggender
med Stortingets fullmakt til
å treffe de nødvendige av-
gjørelser og beføyelser på Stortingets
og regjeringens vegne. som må ansees for på-
krevet av hensyn til landets sikkerhet og fremtid
Presidenten foreslo det også

naturleg at de enkelte grupper
for innen de drar herfra utvalgte
Lene og for utvalgte tilstede
men som regjeringen kan
innkalle til drøftelse, idet
at det ble Stortinget ble inn-
kalt. For tilstede ble
alle forslag fra gruppene
oppnevnt skjønnis skjønnis,
Madam, Brøder, Gyl, Mowinckel
Valen, Skomsvold og Hovind.
Stortinget ble innkalt til
møte som taler for sin tid.

Høll skilt.
H. Hambro

Til venstre: Etter at stortingsmøtet på Hamar var hevet, dro representantene til Elverum, hvor de satte møte senere på kvelden. Under dette møtet ble den såkalte «Elverumsfullmakten» utformet. (Foto: NTB.)

Datoen 9. april 1940 vil for alltid være preget inn i Norges historie med stor, svart skrift. Etter å ha levd i fred i 126 år, ble landet vårt brutalt og effektivt angrepet av Hitler-Tysklands veltrente og vel forberedte styrker.

Norge var ikke forberedt. Vi ble tatt på senga, som det heter. Men da ulykken først var ute, samlet myndigheter og folk seg om én ting: Vi ville ikke frivillig bøye oss for kravet om å oppgi vår frihet. Bare Vidkun Quisling og noen få til ville det.

Det var forvirring, usikkerhet og uro i landet de første timene og dagene etter det tyske overfallet. Men de norske styrkene fikk samlet seg til kamp. Konge, regjering og Storting klarte å komme seg unna tyskernes klappjakt. Det ga landet vårt en klar myndighet og ledelse. Ingen skulle være i tvil om det.

Kampene i Norge var en strid mot militær overmakt. Tyskerne rykket ubønnhørlig innover og nordover, men møtte kraftig motstand mange steder. Hitler tok også i bruk terrorbombing. Mange byer og tettsteder ble lagt i ruiner.

I vel seksti dager holdt nordmennene stand, til dels med hjelp fra allierte styrker. Det er disse dagene denne boken handler om. **Krigen vi aldri kan glemme** tar først og fremst sikte på å fortelle de unge, som ikke har opplevd krig og okkupasjon, hvordan situasjonen var. Men boken vil også hjelpe de eldre til å gjenoppfriske minner fra begivenheter vi ønsker aldri skal skje igjen.

Aldri mer kan gjerne stå som motto for den krigen vi aldri kan glemme.

Paul Engstad (f. 1926) er generalsekretær i Folk og Forsvar. Han har gitt ut flere bøker, blant annet Moskva kjenner ingen tårer (1956) i samarbeid med Osvald Harjo, og Også vi når det blir krevet. Hjemmefronten under krigen 1940-1945 (1985).

TIDEN NORSK FORLAG

ISBN 82-10-03284-4

9 788210 032844

BOKSENTERET AS

